

Virginia Held

Prevedel Nace Matvos

Moralno presojanje nasilja in terorizmaⁱ

»Zato so vsi oboroženi preroki prevladali,
neoboroženim pa je preostalo gorjé.«

Machiavelli, *Vladar*

»Prenašanje nepravčnosti v samem sebi je . . . temelj nenasilja
in je izbrano nadomestilo za nasilje proti drugim . . . Na dolgi rok
to vodi do najmanjše izgube življenj.«

M. K. Gandhi, *Non-violence in Peace and War*

Moralni problemi nasilja in terorizma vznikajo v življenjskih kontekstih. Ukvarjanje z njimi se lahko zdi primerna naloga za uporabno etiko. Kakorkoli, le če bi imeli na razpolago ustrezne normativne teorije, primerne za raznolike kontekste človeških izkušenj, bi bili v položaju, da bi lahko veljavno uporabili etično teorijo. Kot mnogi drugi, tudi sama dvomim, da so dandanašnje teorije, ki so nam na razpolago, zadovoljive, verjamem pa, da moralni pogledi in sodbe, ki jih lahko ustvarimo pri raziskovanju trenutnih problemov, pripomorejo k izpopolnitvi moralnih teorij, ki jih lahko potem preizkusimo skozi izkušnje.

Kaj reči o tistih dejanjih moralnih akterjev, v katerih sta nasilje ali teror uporabljena za doseganje moralnih ciljev? So lahko kadarkoli upravičeni? In kaj, če sploh karkoli, lahko naša razprava na tem področju naznani o metodah, po katerih bi morali izvesti moralne raziskave?

i Prevod sedmega poglavja knjige Virginie Held *How Terrorism is Wrong: Morality and Political Violence*. Oxford: Oxford University Press, 2008, str. 126–144.

Pri oblikovanju argumentov v tem poglavju se osredotočam na vprašanje upravičenosti nasilja. Nato na kratko preučim, ali argumenti veljajo tudi glede terorizma, in če ne, zakaj je to tako. Na koncu pretehtam globlji pomen moralnega izpraševanja, ki ga razprava lahko spodbudi.¹

Nasilje

Ponekod lahko naletimo na razlago, da je nasilje že samo po sebi napačno, ampak ohranjanje takšne drže ni zadovoljivo, kot sem v tej knjigi že zagovarjala. Zlahka pomislimo na primere nasilnih dejanj, ob katerih se je smiselno vprašati, če so bila krivična. Da bi lahko odgovorili na vprašanja o upravičenosti nasilnih dejanj, ne smemo tolmačiti predmetov razprave kot takšnih, kakršne bi lahko rešili le s sklicevanjem na neko definicijo.

Nasilje lahko definiramo kot dejanje, običajno nenadno, ki je do določene mere predvidljivo in prisilno poškoduje osebo, ali ji povzroči škodo.² Grožnja takšnega dejanja je nasilna grožnja. Poškodovanje lastnine včasih označujejo kot »nasilje« tisti, ki to dejanje prezirajo, vendar bi moralo biti vključeno le takrat, kadar obstaja morebitno tveganje za povzročitev škode ali škodovanje ljudem.³

Nekateri trdijo, da je tudi neukrepanje lahko primer nasilja, kot denimo, kadar ljudje nimajo hrane.⁴ Vseeno je morebiti bolj pravilno razumeti, da je nasilje prisotno, kadar je povzročena krivica in kadar tisti, ki so oškodovani, želijo spremeniti stanje, v katerem se znajdejo. Poleg tega pa je neukrepanje lahko zagotovo moralno napačno, ne da bi bilo nasilno. Pustiti nekoga počasi stradati je enako vredno graje kot nekoga hitro ubiti (včasih celo bolj), a ni bolj nasilno.

Škoda je lahko povzročena tako na telesni kot psihološki ravni; poškodbe, ki jih je povzročilo nasilje, so lahko tako psihološke kot telesne.

Disident, ki razstreli avto in namenoma ubije potnike, je nasilen. Policisti, ki ga ulovijo in si pomagajo s pištolami, pri tem grozijo z nasiljem. Če je disident med pregonom ranjen ali ubit, je bilo proti njemu uporabljeno nasilje. Kadar usposobljen zdravnik operira pacienta, ga ne poškoduje. Pravi športnik, ki poškoduje dru-

¹ Za nadaljnjo razpravo o moralnem izpraševanju glej Held, *Rights and Goods*.

² V pomoč so razprave in bolj kompleksne ter prečiščene definicije v Jerome A. Shaffer, ur., *Violence*. Glej tudi Francis C. Wade, »On Violence« in Joseph Betz, »Violence, Garver's Definition, and a Deweyan Correction.« V tem poglavju se osredotočam na vprašanje o upravičenosti in ne toliko na same definicije.

³ Glede argumentov, ki se dotikajo tega, kaj naj bi in ne bi smele vključevati moralne pravice glede lastnine, glej Virginia Held, ur., *Property, Profits, and Economic Justice*.

⁴ Glej John Harris, »The Marxist Conception of Violence«. Harris ponazori, zakaj je »trenutek, ko ugotovimo, da lahko preprečimo škodovanje posamezniku, trenutek, ko smo upravičeni predvideti napako kot nekaj, kar lahko škoduje« (str. 204–205). Prav tako zagovarja Engelsovo mnenje, da je to nasilje, »če so tisočerm delavcem odvzete nujne potrebščine za življenje, ali če so prisiljeni vztrajati v situaciji, v kateri je preživetje nemogoče« (Frederick Engels, *Položaj delavskega razreda v Angliji*, 108).

gega, tega ne stori namenoma. Pri vožnji avtomobila neizogibno tvegamo poškodbe, a če se posameznik po lastni volji odloči za vožnjo, ne moremo govoriti o prisilnih poškodbah.

Nasilje se razlikuje od sile in prisile, ker se lahko silo uporabi brez nasilja in prisila ni vedno nasilna, čeprav je nasilje vedno prisilno.⁵ Sila je moč pripraviti ljudi, da storijo nekaj proti svoji volji. Prisila je dejanje, ki pripravi ljudi, da storijo nekaj proti svoji volji, naj bo to dejanska volja ali pa kar bi želeli, če bi vedeli, kaj se bo zgodilo njim ali drugim ter še zmeraj imeli, kar lahko opišemo kot možnost prostovoljne izbire.⁶

Uporaba sile v namen prisile je velikokrat upravičena, medtem ko uporaba nasilja za doseg istega cilja ne bi bila. Na primer, starš bi lahko prisilil otroka, da izroči nevaren predmet tako, da bi otroku nežno razprl dlani, medtem ko nasilen udarec za doseg istega cilja ne bi bil upravičen.

Če se strinjamo s Platonom, da nikoli ni prav nekomu storiti krivico ali mu škoditi, bomo pristali na istem izhodišču, ki smo ga sprva zavrnili – namreč, da je nasilje že po definiciji neupravičeno. Vseeno pa lahko ohranimo pomen »povzročati škodo«, ki je opisen in moralno nedoločljiv in ne dovoljuje, da bi označili prav vsako obliko povzročanja bolečine kot vrsto nasilja. Raniti nekoga v samoobrambi ali branjenje pravičnega zakona morda ni samo zakonsko dovoljeno, ampak tudi primer moralno upravičljivega poškodovanja.

Pravila skoraj vseh pravnih sistemov dovoljujejo uporabo nasilja, da se veljavni zakoni ohranjajo in so uveljavljeni, ne glede na to, če so taisti zakoni pravični; po drugi strani pa pravila prepovedujejo skoraj vse ostale oblike nasilja. Kjer so zakoni moralno neupravičeni, je uporaba nasilja, da bi se jih uveljavljalo, moralno neupravičena, čeprav bi bilo to zakonsko dovoljeno. Še več, zakonska pravila včasih dovolijo uporabo nasilja, da bi se na oblasti ohranilo izrazito skorumpirano in škodljivo politično gibanje. Nasilje se pogosto, ko je predvidena nizka stopnja nasilja za uveljavljanje zakonov, uporablja prekomerno in se zato uporaba nasilja zakonsko preokrača.

V političnem sistemu, ki se izboljšuje, bo nasilje le redko legitimizirano v sodnih odločitvah, tako da lahko le poredkoma govorimo o nezakoniti uporabi nasilja, ki bi se ga legaliziralo, vsaj ne brez tega, da bi sprva postalo tudi politično sprejemljivo. Vseeno ni nenavadno, da nezakonito nasilje postane politično upravičeno v

⁵ Spadajo hokej, ameriški nogomet in boksanje v primeru, da se zanje odločimo prostovoljno, med nasilne športe? To je zame zagonetno vprašanje. Športnik *A* ne zakrivi nasilnega dejanja, če spotakne, zagrabi ali udari športnika *B*, če oba prostovoljno igrata igro v skladu s pravili. Kakorkoli, ker so lahko rezultati takšnih dejanj zelo podobni tistim dejanjem izven športnih aktivnosti, ki se jih pojmuje kot nasilne, se morda zdi smiselno tudi takšne športe označiti kot nasilne. Dodajmo, da športniki, ki izvajajo tista dejanja, ki so proti pravilom, izvajajo s tem prisilo in so potemtakem nasilni.

⁶ Glej Virginia Held, »Coercion and Coercive Offers«.

smislu, da se ga znotraj političnega sistema razume kot upravičenega. Preučimo ta vprašanja.

Če izbran politični sistem ocenjujemo na podlagi visokih moralnih načel in tega, ali je vreden našega obstoja v njem ali dovolj dober, da smo del tega sistema ter da menimo, da je bolje, da se ga spreminja kot pa uniči, ampak se ga ne da ustrezno spremeniti znotraj veljavnih zakonskih norm in zakonsko dovoljenih političnih procesov, lahko razmislimo o implementaciji nasilnih dejanj, ki so nezakonita, ampak se zdijo upravičena zaradi političnih razlogov. Če pa menimo, da je določen politični sistem tako nepopravljivo skorumpiran in škodljiv, da se vzpostavitev pravičnega stanja ne zdi več dosegljiva, lahko razmislimo, ali je moralno upravičeno, da se poslužimo nasilja, s katerim bi ljudem prikrajšali nasilje, ki ga takšen sistem povzroča, ali pa da bi izrazili naše ogorčenje.

Politično nasilje

Pri preučevanju vprašanja, ali je lahko nasilje politično upravičeno, moramo biti sposobni razlikovati med političnim nasiljem in drugimi oblikami nasilja. Lahko bi rekli, da je politično nasilje nasilno dejanje proti posameznikom ali skupinam v imenu političnih ali družbenih razlogov. Običajno lahko ocenimo, da je katerikoli napad na uradne osebe primer političnega nasilja, razen v primeru, ko gre za očiten oseben, nepolitičen motiv. Še več, ko predstavniki režima uporabijo nasilje, ki je pretirano za dosego uveljavitve upravičenih zakonskih aktov, se tudi to šteje med politično nasilje.

Da bi bilo dejanje nasilja upravičeno *znotraj* parametrov političnega sistema, mora biti vsaj dejanje političnega nasilja. Vendar, ali je lahko katerikoli od teh dejanj upravičeno znotraj političnega sistema? Ali jih lahko ocenimo kot upravičene le s sklicevanjem na moralne pomisleke, ki so v nasprotju s tem, kar bi politični sistem dovolil?

Običajno je v skoraj vseh političnih sistemih z zakonskimi pravili prepovedana uporaba nasilja kot sredstvo medosebnega in medskupinskega konflikta in so namesto tega ponujene druge oblike medsebojnega vplivanja: glasovanje, politični in ekonomski pritisk, lobiranje, sodne odločitve, dekreti in podobno; pri vseh je prisotna oblika oblasti in pri nekaterih je vključena sila, ampak nikjer ni pri tem uporabljeno nasilje. S pravnega vidika bi bilo težko zagovarjati, da so nasilna dejanja, če izvzamemo natančno definirana dejanja v samoobrambi in vzpostavljanju reda, upravičena znotraj političnega sistema. Vendar pa takšno stališče predvideva, da je pravni sistem izven nadzora politike in bolj vključujoč kot sam politični sistem ter da se oba lahko spremenita le na način, ki ga predvideva sam pravni sistem. Pravni sistem je lahko vseeno predmet moralne kritike; a če je odvisen samo od moralne kritike, se lahko kot sistem spreminja le znotraj samega

sebe, glede na lastna pravila ali kot rezultat moralnih vplivov, ki pa so lahko izrazito šibki.

V svetu, kjer bi moralno prepričevanje imelo mnogo večjo moč, kot jo ima trenutno, bi lahko tole bila ustrezna hierarhija: politični sistem zajet v pravnem in pravni v moralnem. Vseeno je težko domnevati, da je to vedno ustrezna hierarhija, ker se v mnogih pravnih sistemih pojavlja domneva, da je v uporabi dokončna in pravilna oblika razumevanja morale, vendar gre včasih za držo, ki je vklesana v zakonske postave in je neustrezna, ko gre za neko novo situacijo. Na neki način zakoni odražajo in beležijo že sprejete politične odločitve⁷ in čeprav ne smemo domnevati, da je vse, kar je novejše, tudi moralno nadrejeno, ne rabimo domnevati, predvsem v kontekstu političnih in zakonskih področij, ki so potrebna sprememb, da to nikdar ne drži.

Če potemtakem ne damo prednosti pravnim odločitvam pred političnimi, čeprav lahko pri tem na prvo mesto vseeno postavimo moralne presoje, lahko potemtakem ocenimo nekatera dejanja političnega nasilja kot upravičena znotraj političnega sistema?

Skozi prizmo zgodovine so takšna dejanja odigrala pomembno vlogo v političnih sistemih, ki so bili vzpostavljeni v zadnjih nekaj stoletjih. Vsekakor pa je kar verjetno, da je bilo nasilje prej izraz sprememb znotraj političnega sistema kot pa posledica. Ko prihaja do premikov vzvodov moči, se to lahko odraža v dejanjih nasilja med tistimi, ki jih je strah izgube oblasti (v veliko primerih prihaja prav do tega) in poskušajo obdržati svoje položaje, na drugi strani pa tistih, ki so toliko let trpeli krivice (in so v mnogih primerih upravičeno jezni) in pokažejo svoj bes, ko zberejo pogum. Če je nasilje le posredni spremljevalec spremembe in ni vzročno vplivalo na novo stanje, to ni zadosten razlog, na podlagi katerega bi lahko bilo nasilje upravičeno glede na politične posledice, ki jih je povzročilo. Zgodovinske zapise glede tega lahko interpretiramo na različne načine. Charles Tilly prikaže politično nasilje kot oboje – vzrok in posledico ter kot dokaj normalen in osrednji faktor v političnem sistemu Zahoda. »Tisti, ki se želijo polastiti oblasti ali jo obdržati ali na novo vzpostaviti razmerja moči«, piše, »bodo vedno znova in znova v svojih bojih vpleteni v kolektivno nasilje ... Zdi se, da nasilni protesti vznikajo neposredno iz boja za že obstoječe oblastniške položaje ... Namesto vpeljave ostrega preloma z veljavnim 'normalnim' političnim življenjem, nasilni protesti raje spremljajo, dopolnjujejo in razširjajo organizirane in miroljubne poskuse tistih ljudi, ki želijo doseči svoje cilje«.⁸ Tilly sklene, da se v nemirih, ki so se dogajali v bolj bližnji preteklosti, »ljudje borijo za nadzor in organizacijo države

⁷ Glej, na primer, Morton Kaplan, *System and Process in International Politics*, 14.

⁸ Charles Tilly, »Collective Violence in European Perspective«, str. 4–10.

in gospodarstva»⁹, in da je, kot prej, »kolektivno nasilje v vsem svojem pomenu del političnega procesa na Zahodu«.¹⁰

Lewis Coser še odločneje zagovarja, da je nasilje lahko vzročni faktor za uveljavitev izidov, ki so nato sprejeti. Pri podrobnem opazovanju boja delavskega razreda v Angliji devetnajstega stoletja, ko so hoteli delavci zase pridobiti nekaj politične moči, piše:

Daleč od tega, da bi bila to neka sopojavna manifestacija začasne neprilagojenosti, je čartizem neposredno vplival na implementacijo vrste reformnih ukrepov, ki so ublažili pogoje, zaradi katerih je sploh prišlo do takšne reakcije. Nasilje in izgrede niso bili le protesti: vključene so bile zahteve, ki jih je bilo treba upoštevati ... Ne gre dvomiti, da so zakonski popravki od delavske zakonodaje do zaradi tega širjenja delavskih pravic in spremljajoče priznavanje drugih pravic nižjih stanov bili vsaj deloma odgovor na množične neredne in nasilne izgrede, ki so zaznamovali angleško družbo že dlje kot pol stoletja.¹¹

Če dopustimo razmišljanje, da dejanja političnega nasilja povzročijo politične spremembe, ki predstavljajo pomemben napredek, tako politično kot tudi moralno, ali jih lahko potemtakem upravičimo znotraj političnega sistema? Težave pri podajanju jasnega enoznačnega odgovora, uspešno ilustrira Sorel:

Določena nasilna dejanja so rabila kot velika usluga demokraciji in tako so tisti, ki so nosili glavo naprodaj, da bi se znebili svojih sovražnikov, večkrat prepoznani kot veliki možje .. Vsakič ko pride do določenega izbruha, se nosilci doktorskih naslovov na področju etike in družbe, ki jih je v novinarstvu na pretek, namerno prepustijo razmišljanjem o vprašanju: Ali je lahko kriminalno dejanje oproščeno ali včasih celo upravičeno, gledano s stališča najvišje pravice? Nato sledi vpad v demokratično novinarstvo s pomočjo taiste kazuistike, zaradi katere so tolikokrat grajali jezuite.¹²

Venomer obstaja možnost nevarnosti (kar je izkustveno dobro podprto), da je nasilje težko nadzirati, ne glede kako razumni so lahko prvotni nameni tistih, ki so se odločili za njegovo uporabo. Kot je namignila Hannah Arendt, »nevarnost zatekanja k nasilju, četudi v kontekstu zmernih kratkoročnih ciljev, bo imela za posledico, da bodo sredstva na koncu vedno uničila cilj ... Zatekanje k nasilju, kot vsa druga dejanja, spremeni svet, a najverjetnejša sprememba je bolj nasilen svet«.¹³ In Sorel, čeprav zavezan totalnemu, nepopustljivemu razrednemu boju,

⁹ Ibid., str. 37

¹⁰ Ibid., str. 42.

¹¹ Coser, »Some Social Functions of Violence«, str. 14.

¹² Georges Sorel, *Reflections on Violence*, str. 58–59.

¹³ Hannah Arendt, »Civil Disobedience«.

zagovarja, da resnično ni nič bolj nasilnega kot splošna stavka, in to zaradi strahu pred izgubo nadzora in tako odpiranjem vrat zatiranju. »Dovolj enostavno je,« piše, »vzbuditi vsesplošno jezo, ni je pa enostavno zadušiti«. Dokler bodo obstajali finančno oslabljeni in močno centralizirani delavski sindikati, čigar voditelji so v stalnih povezavah s politiki,¹⁴ tako dolgo bo nemogoče napovedati, do katerih meja se lahko nasilje uporabi.¹⁵

Še več, zgodovinski zapisi o uporabi nasilja se med seboj korenito razlikujejo. Sodobni zagovorniki agresivnih taktik pogosto domnevajo, da je bila pri doseganju pridobitev organiziranega dela v začetnih bojih potrebna določena mera nasilja, ampak to trditev lahko izpodbijamo. V študiji, ki zaobjema obdobje od 1870 do 1980 v Združenih državah Amerike, Philip Taft in Philip Ross prideta do naslednjih zaključkov:

Posledice nasilja delavskih uporov so skoraj vedno škodovala delavskemu sindikatu. Le malo dokazov govori v prid temu, da je nasilje botrovalo pridobivanju več koristi za stavkajoče. Ne samo, da seznam vseh stavk, ki veljajo za izgubljene, potrjuje takšen pogled, ampak tudi taktika, ko je delodajalec v sindikat namestil svoje ljudi, ki so se pretvarjali, da so člani sindikata in so netili nasilje znotraj delavskega združenja, priča o tem, da je več koristi od takšnih dejanj imel delodajalec. Širša skupnost se je lahko strinjala z zahtevami delavcev, ampak takoj ko so se pojavili nasilni spopadi, je obstajala visoka verjetnost, da se bo zainteresiranost za sprejetje zahtev delavskega sindikata premaknila k zahtevam po prenehanju nasilja ... Dokazi, ki govorijo o neučinkovitosti nasilja kot sredstva za pridobivanje koristi za delavce v Združenih državah, so preobsežni, da bi lahko bili predmet polemik.¹⁶

Nevarnost, da bi nasilno dejanje vodilo v še hujše posledice v dani situaciji, je običajno resna. Uspešna uporaba nasilja skoraj zagotovo zahteva strogo disciplino in sposobnost ohranjanja molčečnosti v neposrednem konfliktu z javnimi odločevalnimi procesi, za katere se zavzemajo njihovi zagovorniki. Kljub temu lahko izbruh nasilja signalizira, da naj se politični sistem ukloni za svoje dobro. Pojavi se lahko večja verjetnost, da bodo tisti, ki bi raje ignorirali izpostavljeno problematiko, na katero nezadovoljneži opozarjajo, raje prisluhnili bolj zmernim voditeljem. To bi prav lahko bila identična situacija, v kateri je bil dosežen napredek pri pridobitvi državljskih pravic v šestdesetih letih dvajsetega stoletja v Združenih

¹⁴ Sorel, *Reflections on Violence*, str. 82. Sorelova opomba tukaj se glasi: »Sindikalizem ne daje nikakršne opore, ki bi zagotavljala uspešno izvajanje diplomatskih odnosov«.

¹⁵ Ibid., str. 82.

¹⁶ Philip Taft and Philip Ross, »American Labor Violence: Its Causes, Character, and Outcome«, str. 382–383.

državah Amerike.¹⁷ Ker so tisti, ki v rokah držijo politično moč, pogosto brezčutni, ko gre za stisko drugih in ker tistim, ki jim ni vseeno, pogosto manjka politične moči, bi lahko nasilje vzpodbudilo določeno vrsto šoka, kar bi pripeljalo do zmanjšanja stiske v določenemu delu političnega sistema.

Upravičenost nasilja

Predpostavimo torej, da namerno dejanje političnega nasilja *Np* (politično nasilje) ne vodi v še bolj izrazito, dodatno, nenačrtovano nasilje in je učinek nekaj, kar lahko štejejo kot dober rezultat. Kaj je lahko mišljeno s tem, da je presoja »*Np* je bilo upravičeno« pravilna znotraj političnega sistema *P* (politični sistem)?

Lahko trdimo, da je ena izmed osnovnih funkcij političnega sistema razglasitev pravnomočnosti političnih mnenj kot upravičenih ali neupravičenih, tako kot je ena izmed osnovnih funkcij pravnega sistema razglasitev pravnih trditev kot upravičenih ali neupravičenih. Podlaga, na kateri utemeljimo določeno oceno, je v dveh sistemih lahko različna, ampak v obeh sistemih obstaja metoda, s katero se lahko odločimo med dvema nasprotujočima se trditvama.

Če dejanje znotraj obstoječih zakonov ni dovoljeno, o teh zakonih pa obstajajo nasprotujoča si mnenja, za dejanje pa se izkaže, da njegovi izidi na splošno prispevajo k dobrobiti političnega sistema, bo takšno dejanje veljalo za upravičeno znotraj tega sistema. Še več, če se na ravni morale odločimo, da je nadaljnja dobrobit političnega sistema najmanj boljša kot njegovo uničenje, potem dejanja, čeprav gre za nasilno dejanje, ne ocenjujemo le kot upravičenega znotraj političnega sistema, ampak je lahko tudi politično upravičeno.

Preučimo primer, kako se je Anglija prilagodila na industrijsko revolucijo. Če ima Lewis Coser prav, potem lahko rečemo, da so nasilni izgredi povzročili spremembe, ki so bile kasneje prepoznane kot upravičene znotraj tistega sistema:

Pogoste nasilne oblike upora revnih delavcev, uničevalnost mestnih tolp in ostale pogoste oblike izgredov, ki so zaznamovale angleško družbeno zgodovino od šestdesetih let osemnajstega stoletja do sredine devetnajstega stoletja, so pomagale vladajoči angleški eliti, tako torijcem kot vigovcem, razumeti, kako nevarne posledice s seboj prinese ignoriranje stisk revnih. Ta družbena gibanja so med drugim osnovala tudi učinkovit način sporočanja, ki je zdramil višje razrede do spoznanja, da obstaja potreba po preoblikovanju družbe za ohranitev obstoječih družbenih struktur, nad katerimi so želeli ohraniti vesplošen nadzor.¹⁸

¹⁷ Glej, na primer, Addison Gayle ml., *The Black Situation*. Glej tudi Stokely Carmichael in Charles V. Hamilton, *Black Power: The Politics of Liberation in America*.

¹⁸ Coser, »Some Social Functions of Violence«, str. 15.

Hannah Arendt je razmišljala, da je vsesplošna upravičenost odvisna od bodočih posledic: »Ko je legitimnost izzvana, se to zgodi s sklicevanjem na preteklost, medtem ko se upravičenost povezuje s tistim delom, ki obstaja v prihodnosti. Nasilje je lahko upravičeno, ampak nikoli ne bo legitimno«. ¹⁹ Ne delim mnenja, da je upravičenost nasilja lahko vezana le na bodoči izid; do politične upravičenosti se na tak način pride večkrat zaradi same narave političnih sistemov, pravna upravičenost pa se in mora do nje priti s sklicevanjem na preteklost in na deontološke principe zaradi same narave pravnih sistemov. ²⁰ Ker bi moralo na podlagi splošno sprejetih pravnih pravil biti nasilje izločeno zaradi drugih argumentov in ne samo samoobrambe in uveljavljanja zakonov, v najbolj naprednih pravnih sistemih ni sprejeto, da je takšno nasilje upravičeno ali legitimno. Kakorkoli, tega se ne zahteva v prav vsakem pravnem sistemu, saj se v nekaterih posameznikom dovoli nasilno maščevanje, v drugih pa je dovoljena pretirana uporaba nasilja, ko je govora o uveljavljanju pravil. Dodajmo še, da je znotraj določenih političnih sistemov nasilje lahko upravičeno s sklicevanjem na preteklo politično pravilo, katerega uporaba je v določenih okoliščinah priporočljiva. Čeprav z zadržki, pa bi se tudi ostali, ne samo tisti, ki strogo prisegajo na makiavelistično politiko, lahko strinjali s političnim pravilom, ki bi v obetajočemu političnemu sistemu, ki pa je na robu obstanka, dovolili občasno upravičenost nasilja proti skorumpiranim nasprotnikom. Zaradi tega ne moremo reči, da je le prihodnost tista, ki upravičuje nasilje, čeprav naj bi po navadi politično nasilje presojali na podlagi izidov, ki jih to prinese s sabo.

Politična upravičenost predpostavlja obstoj političnega sistema, v katerem obstajajo metode odločanja med nasprotujočimi se trditvami, tako kot pravna upravičenost predpostavlja obstoj pravnega sistema. Znotraj različnih uveljavljenih političnih sistemov, ki trenutno obstajajo, so nekatera nasilna dejanja ocenjena kot upravičena, če imajo naslednje značilnosti:

1. Ne vodijo v dodatno, še hujše nasilje.
2. Neposredno in nemudoma vodijo do političnih posledic, ki so bolj odločno sprejete znotraj političnega sistema, kot so bila dejanja, sprejeta z neodobravanjem.
3. Če ni učinkovite alternative, so bila sredstva za doseg ciljev sprejemljiva.

Morda so lahko nasilna dejanja upravičena tudi na podlagi drugih razlogov; tu namigujem na značilnosti, kot recimo, če jih dejanje vsebuje, potem je upravičeno. Namenoma se izogibam dikciji o nujnih in zadostnih pogojih.

¹⁹ Arendt, »Civil Disobedience«, str. 19.

²⁰ Za nadaljnjo razpravo glej Held, *Rights and Goods* in Held, »Justification: Legal and Political«.

Nekaj besed o prvi značilnosti: tu ni mišljeno, da se druga nasilna dejanja ne smejo zgoditi, ker isti razlogi ali vzvodi, ki pripeljejo do enega nasilnega dejanja, lahko potem pripeljejo do drugega, ampak namigujem, da mora biti vsako dejanje spoznano kot upravičeno ločeno od ostalih in da ima določeno politično nasilno dejanje to značilnost le, če to ne vodi v nadaljnje, še hujše nasilje.

Ker nasilje prej povzroči škodo ali krivice, kot pa pripelje do političnih koristi, lahko rečemo, da so edine posledice, ki jih je dejansko zmožno povzročiti (kar se navezuje na drugo značilnost), negativne: poškodovanje ali uničenje ali odstranitev določene osebe, vzvoda oblasti ali ovire. Včasih pa to pripelje do izida, ki bo vsesplošno sprejet in bo to vodilo do še dodatnih pozitivnih posledic. Še več, čeprav naj bi se politični sistemi razvijali na tak način, da tretja značilnost dejansko nikoli ni prisotna, pa je lahko, dokler se stvari ne odvijajo na tak način, nasilje včasih politično upravičeno.

Kadarkoli so prisotni pogoji, ki bi ponujali možnost uspeha, kar Joan Bondurant opiše kot »proces kreativnega konflikta«, bi le-ti morali imeti prednost.²¹ Gandhijeva metoda prepričevanja nasprotnikov po principu nenasilnega boja se lahko izkaže za bolj učinkovito kot nasilje pri prepričevanju ljudi, da je razmišljanje, ki se ga oklepajo, zmotno. Vseeno naj ne bi nihče prepričeval ljudi, da sprejmejo genocid, četudi kdo verjame – in to bi bila drža, katero bi podprla le peščica dokazov – da bi bil celoten svet tako pretresen, da bi bil to poslednji primer genocida. Še več, ne moremo trditi, da so nenasilni protesti vedno vredni tveganja. Walter Laqueur je mnenja, da »državljanska nepokorščina v nacistični Nemčiji ne bi imela niti najmanjšega učinka; Gandhi se je kar precej zmotil, ko je predlagal kaj takega«. ²² Lahko, da se je motil. Joan Bondurant izpostavlja, da »če bi se Judje zoperstavili nacističnemu režimu s satjagraho, da ne bi utrpeli bistveno večjih izgub ... Če bi bili Judje v Nemčiji poučeni o veččini satjagrahe, bi lahko sprožili organiziran odpor satjagrahe. Verjetnost uspeha je zagotovo večja, kot so možnosti, da bi uspela nasilna revolucija v modernem policijskem sistemu vladanja«. ²³ Kakorkoli, če je izkustvena ocena takšna, da tistih, ki preprečujejo alternative, omenjene v tretji značilnosti, ni na noben način možno spremeniti, bi to pomenilo, da je težje upravičiti nenasilje, kot pa se zateči k nasilju.

Sorel in Fanon poudarjata pozitivno vrednost nasilja pri oblikovanju skupinske solidarnosti; Sartre gre še korak dlje. Ampak v zagovor tega vidika nasilja govori to, da bo to prispevalo k potencialni moči skupinskega uničevanja, moči, do katere skupina ni ali pa jo je upravičena uporabljati; ali pa bo to drugače vodilo do delovanja, ki *ni* del političnega sistema.²⁴ O tej tematiki pa malce kasneje.

²¹ Joan Bondurant, *Conquest of Violence*, str. viii.

²² Walter Laqueur, »The Anatomy of Terrorism«, str. 20.

²³ Bondurant, *Conquest of Violence*, str. 227.

²⁴ Glej Sorel, *Reflections on Violence in Franz Fanon, The Wretched of the Earth*, str. 22, 85.

Preden današnji zagovorniki tiste oblike nasilja, ki vodi v napredne spremembe, ponotranjijo vrsto analize, ki je predstavljena tukaj, bi morali opaziti, da so na podlagi te analize o politični upravičenosti nasilna dejanja upravičena znotraj političnega sistema lahko tista, ki se jih uporabi v imenu sistema proti posameznim disidentom ali skupinam le-teh, kot tudi tista proti trenutni oblasti s strani tistih, ki si želijo reform. Da bi bilo nasilje politično upravičeno, mora na neki način biti upravičeno v samem političnem sistemu, čeprav lahko pride pri tem do dramatičnih sprememb samega sistema. Oceno bo podal sistem sam.

Je lahko nasilje moralno upravičeno?

Prihodnje sodne odločitve o presoji ustavnosti bodo potrdile upravičenost nekaterih primerov državljanske nepokorščine kot pravno upravičenih. Nekateri drugi primeri ne bodo nikoli pravno upravičeni v danem pravnem sistemu – ampak so še vedno moralno upravičeni. Na podoben način bo določena vrsta nasilja, ki je uperjena v spreminjanje političnega sistema, sprejemljiva znotraj tega sistema, medtem ko bo nasilje uperjeno v spreminjanje sistema morda moralno upravičeno, čeprav ga sistem nikoli ne bo sprejel kot politično upravičenega. Primer tega je lahko oblika nasilnega političnega nasilja proti aretacijam političnih nasprotnikov v državi, ki nikoli ne bo izvedla takšnih reform, da bi takšni protesti lahko bili sprejeti kot upravičeni.

Če posamezniki nimajo nikakršnih iskrenih pričakovanj, da bo njihovo dejanje političnega nasilja sprejeto kot upravičeno v sistemu, v katerem ga izvedejo, čeprav je ta sistem za svoj lasten obstoj odvisen od določenih oblik povezanosti prevladujočih sil, lahko potem pretehtajo, če je dejanje lahko moralno upravičeno. Po mojem mnenju je dejanje političnega nasilja lahko moralno upravičeno, če ima naslednje značilnosti:

1. ne vodi v dodatno, še hujše nasilje in bodisi
2. neposredno in takoj privede do posledic, ki so, gledano v smislu upravičenega moralnega sistema ali zadostno bolj moralno dobre kot zle, da odtehtajo samo nasilje; prav tako pa ne obstaja učinkovita alternativa, ki bi privedla do istih posledic; bodisi
3. je predpisano na podlagi veljavnega moralnega pravila ali principa, ki se lahko uporabi v situaciji, v kateri se znajde povzročitelj, in ne obstaja alternativna možnost, s katero bi lahko izvršili to pravilo.

V prej omenjenih izjavah sem med razloge za moralno upravičenost vključila sklicevanje na deontološko oblikovano pravilo in izključila možnost sklicevanja na kakršnokoli pravilo, osnovano na podlagi politične upravičenosti. To odraža pogled, da politična upravičenost predpostavlja obstoj političnega sistema, v katerem je mogoče sprejemati učinkovite odločitve za člane sistema in da je politična

upravičenost bolj odvisna od premisleka o posledicah kot pa od sklicevanja na deontološko osnovana pravila. Pravna upravičenost predpostavlja obstoj pravnega sistema, v katerem je mogoče učinkovito uveljaviti pravne odločitve, ampak je pri tem bolj odvisna od sklicevanja na deontološko osnovana pravila kot na oceno posledic.²⁵

Nasprotno pa je moralna upravičenost odvisna tako od deontološko osnovanih pravil in ocene posledic ter izidov takšne aktivnosti; to je aktivnosti, ki je ohlapno podobna znanstveni aktivnosti, kjer najprej oblikujemo hipotezo in jo nato testiramo. Moralna upravičenost predpostavlja v nekem smislu obstoj moralnega sistema, vendar ne v smislu, da je zmožen naložiti in vsiliti svoje odločitve. Moralni sistem bi moral biti verodostojen, ker lahko tako zagotovi prostovoljno privolitev svobodnih moralnih akterjev, kar je podobno temu, ko znanstveni sistem pridobi na veljavi, s tem ko pridobi soglasje svobodnih in nepristranskih izpraševalcev sistema. Nesoglasja med moralnimi sistemi, kar je trenutno zelo razširjen pojav, bi morala biti zgajena z argumenti in prepričevanjem na podlagi iskrenih in nepristranskih premislekov ter obsežnih moralnih izkušenj. Vseeno določene zvezne države zavračajo začetek takšnega procesa. Čeprav se proces lahko nadaljuje do neke mere celo v pogojih, ki so represivni, pa bi se moral imeti možnost razviti samostojno.

Če naj bi bila učinkovitost moralnega sistema odvisna od zmožnosti pridobitve prostovoljnega soglasja, se lahko vprašamo, če lahko sploh katerokoli moralno pravilo kadarkoli predpiše nasilno dejanje ali če katerekoli pozitivne posledice lahko upravičijo takšno dejanje.

Kant je zagovarjal, da »lahko vsakdo uporabi nasilje, da bi tako prisilil drugega, da postane član skupnosti pravne države«. ²⁶ Vseeno se morda lahko strinjamo s tem, da bi bila država, ki s pravnimi odločitvami, ki dovoljujejo nasilje v samoobrambi, ampak nasilje na splošno prepoveduje, generalno gledano boljša in močnejša, če bi raje temeljila na dogovoru kot pa na vsiljevanju. Tisti, ki se strinjajo, bi lahko uporabili nasilje, da bi branili sebe pred tistimi, ki se ne strinjajo, ampak to bi bila kolektivna samoobramba in ne vsiljevanje pravnega sistema tistim, ki ga ne sprejemajo.

Najbolj verjeten vidik je potem lahko ta, da nismo upravičeni do uporabe nasilja, da bi tako prisilili druge, da bi z nami sodelovali, ampak da bi se lahko branili pred tistimi, ki nam preprečujejo, da bi vzpostavili povezovalno moralno upravičene odnose. Nasilje lahko uporabimo tudi tako, da branimo naše moralne pravice do izražanja naših mnenj o razlogih, vezanih na vprašanje, zakaj bi se drugi mora-

²⁵ Za nadaljnjo razpravo glej Held, *Rights and Goods* in Held, »Justification: Legal and Political«.

²⁶ Immanuel Kant, *The Metaphysical Elements of Justice*, str. 76–77.

li pridružiti pri ureditvi, kako razrešiti konflikte raje z argumentiranjem in političnimi odločitvami kot pa z nasiljem.

Če ne obstaja realna alternativa, s katero bi lahko branili naše moralne pravice do svobodnega izražanja ali do tega, da bi se naš glas slišal, je lahko nasilje moralno upravičeno. Ta pogled odseva prvenstvenost, ki jo pogosto občutimo pri moralnih pravicah, ki se dotikajo svobodnega razmišljanja, svobodnega izražanja in svobode vesti.

Nasilje in posameznik

Argument, ki ga poudarjata predvsem Sartre in Fanon, je, da lahko nasilje izrazito vpliva na psihološko stanje zatiranih ljudi. Zagovarjata, da lahko z zagrešitvijo nasilnega dejanja podjarmljeni ljudje prepoznajo svojo svobodo. Sartre piše, »Le z radikalno in globoko ponotranjeno zavrnitvijo položaja v družbi, ki bi ga morali po mnenju drugih zasesti, postanemo to, kar resnično smo«. O alžirskem boju za neodvisnost pravi:

Kot prvo, le kolonist izvaja nasilje, kmalu pa bodo (uporniki) začeli izvajati lastnega; se pravi, da bo isto nasilje uperjeno proti nam ... S to silno besnostjo, zagrenjenostjo in žolčnostjo, z neprestano željo pobiti vse nas ... so postali ljudje: ljudje *zaradi* kolonistov, ki imajo namen iz njih napraviti vprežne živali – zaradi kolonista in proti njemu ... To neukrotljivo nasilje ni niti neučakanost, ne zanos, niti prebuditel barbarskih nagonov, niti ne posledica zamer: človek spet postaja podoben samemu sebi.²⁷

Lahko bi odvrnili, da je sposobnost posameznika reči »ne« ukazu zatiralca, lahko bistven del procesa zavedanja o lastni svobodi, ampak da kljub temu zaradi tega oblika zavrnitve še ni nujno nasilna. Lahko bi celo zagovarjali, da je zavedanje o svobodi celo močnejše, ko ljudje prepoznajo, da nosijo v sebi tako zmožnost izvajati nasilna dejanja kot tudi, da se jim izognejo. Lahko se začnejo zavedati svobode na višji ravni, tako da nasprotujejo tistim, ki jih izzivajo, da naj se dokazujejo z nasiljem in tudi tako nasprotujejo tistim, ki jih zatirajo.

Če vseeno obstoječi politični sistem ne dovoljuje izražanja moralnih argumentov, ki so oblikovani na način, da ga spreminjajo, in če dejanje političnega nasilja lahko vsebuje takšno izražanje, je lahko slednje moralno upravičeno. Obstajala bo velika nevarnost, da bi kakršnokoli nasilno politično dejanje povzročilo nepredvidene posledice in še večja nevarnost, da bi nasilno dejanje z namenom spremeniti politični sistem prepoznali kot takšno, ki ima namen uničiti taisti sistem in bo zaradi tega sprožen odziv, ki bi ga takšno dejanje povzročilo. Posledica tega je lahko, da bo zatiranje še bolj izrazito, kot pa da bi se zmanjšalo. Da bi takšna dejanja

²⁷ Jean-Paul Sartre, predgovor v delu Fanona *Wretched of the Earth*, str. 17–21.

imela sploh kakšno možnost uspeha pri doseganju namenov, bo nujno vključevanje tihih sporazumov, da se nasilna dejanja lahko kroti in so nameni jasno izraženi. Kot v primeru državljanske nepokorščine bo moralo priti do razumevanja o morebitni moralni iskrenosti tako njihovih izvajalcev in tistih članov političnega sistema, ki se odzovejo na takšno dejanje, vsi pa lahko ravnajo v skladu s tistim, kar zavestno dojemajo kot svojo moralno dolžnost. V primeru državljanske nepokorščine se lahko iskrenost izvajalcev nepokorščine izkaže z njihovo pripravljenostjo omejiti svoje obnašanje na nenasilna dejanja. Včasih, a ne vedno, lahko pripravljenost sprejeti kazen, ki jo nalaga pravni sistem, ali izvesti javno dejanje, prispeva k izkazovanju iskrenosti.²⁸ Podobna dokazila o iskrenosti je mnogo težje podati v primeru nasilnega dejanja, ki ni upravičeno znotraj političnega sistema; ni pa to nemogoče. Zagotovitev pravočasnega opozorila za zmanjšanje nepotrebnih poškodb in prikaz nedvoumnih dokazov zmernosti, da se nasilje lahko konča na enako discipliniran način, kot se je izvajalo, lahko prav tako prispevata.

Ko je tistih, katerim politični sistem ne daje glasu, dovolj veliko število znotraj tega sistema, je lahko argument, da je nasilno dejanje, ki opozarja, da sistemorda ogroža samega sebe, prepričljiv in mora biti upravičljiv znotraj političnega sistema ali pa sploh ne bo upravičen. Če pa je število tistih, ki jim politični sistem onemogoča izraziti svoja mnenja premajhno ali pa so prešibki, da bi predstavljali resno grožnjo obstoju ali stanju sistema, je zahteva, da mora biti nasilno dejanje, da bi bilo moralno upravičeno, prav tako tudi politično upravičeno, lahko napačna. Za politične sisteme velja, da so se, čeprav so bili izrazito nemoralni, zelo dolgo obdržali.

Dokaj jasno je, da bi moral svet biti takšen, da tovrstna nasilna, a nezakonita dejanja, *nikoli* ne bi bila moralno upravičena. Prepričevanje in argumentacija bi morali vseskozi biti tisti obliki, preko katerih moralno presojanje uspe biti avtoritativno za politična dejanja. Politični sistemi bi morali ponujati platformo, kjer lahko poteka moralna debata, tako pa se spopad sil, ki stojijo za argumenti, preoblikuje v sporazumevanje različnih mnenj, želja in politične moči, namesto da vodi v nasilna dejanja.

Polemarhova opazka, ki se dotika Sokrata na njegovi poti v Pirej, je še vseeno vedno prisotna med nami: tistih, ki ne želijo poslušati, ne moreš prepričati.²⁹

Čeprav do tega skorajda nikoli ne pride, drži, da če je nasilno dejanje edini način za pridobitev možnosti prepričevanja in argumentacije z nenasilnimi dejanji, preusmeritev neukrotljivih konfliktov v razumske, politične in zakonite procese razreševanja problemov ali izražanje nestrinjanja z zavržnimi dejanji zlih režimov, potem je lahko nasilno dejanje moralno upravičeno. Ideja vojno končati z vojno

²⁸ Glej Held, *Rights and Goods*.

²⁹ Plato, *The Republic*, 328.

se je izkazala za popolno polomijo; z nasiljem končati nasilje se bo verjetno končalo na enak klavrn način. Vseeno pa ni nemogoče logično ali empirično izpolniti zahtev, da bi bilo nasilno dejanje upravičeno.

Uničenje države

Če se na moralni ravni le odločimo, da so naporu spreminjanja obstoječe države v okviru zakonsko dovoljenih načinov z državljansko nepokorščino, političnimi stavkami ali obliko nasilja, ki je lahko politično ali moralno upravičeno, da bi s tem pridobili možnost izraziti nestrinjanje z mučitelji in tirani, jalovi ali nemogoči, lahko kot moralno odločitev sprejmemo trditev, da je sam obstoj takšne države nesprejemljiv.³⁰ Je lahko potem nasilje, ki uniči in kasneje brani novoustanovljeno državo, moralno upravičeno? Potrebno je predvideti možnosti neobzdanega nasilja in izprijenega zatiranja, ko sistem skuša ohraniti svoj obstoj in napadalci okrepijo svoja prizadevanja, da bi uspeli. Po vsakokratnem razčlenjevanju nenasilnih ukrepov, s katerimi se želi doseči zelene spremembe, bi morali vedno oceniti možnosti, kako bi lahko novi nenasilni ukrepi naslednjič bili uspešni. Nezmožnosti, da bi uničevanje samo po sebi vodilo v kakršnikoli boljši alternativni sistem, ne bi smeli nikoli izpustiti izpred oči. Vseeno lahko v določenih primerih nasilje pripelje do manj nasilja kot sicer in je lahko upravičeno.

Če verjamemo, da je moralno upravičeno kaznovati zločince, potem isti argumenti zagotavljajo moralno upravičenost »kaznovanja« tiranov in mučiteljev na podlagi morale, kadar jim obstoječe pravo in politična moč omogočata, da ostajajo nekaznovani. Čeprav v dani situaciji in v danem političnem sistemu ni realno pričakovati možnosti zagovarjanja svojih stališč, so lahko žrtve ali bodoče žrtve mučenja ali političnega nasilja, ki ju izvajajo tirani, moralno upravičene do zagotovila, da tisti, ki izvajajo zla dejanja, tega ne morejo storiti, ne da bi s tem oškodovali same sebe. Nasilje, s katerim se kaznuje mučitelje in tirane, je lahko bolj upravičeno kot nasilje, s katerim se vzdržuje nepravilne režime. Kjer ne obstaja noben drug način, kako kaznovati nasilno in nemoralno uporabo moči, je nasilje lahko pri tem upravičeno, če je kaznovanje sploh kadarkoli upravičeno (vsekakor obstaja upravičen dvom, da je kaznovanje lahko sploh kadarkoli upravičeno).

Brez dvoma obstaja nevarnost, da tisti, ki presojujejo, ali je v danem primeru mučenje ali tiranije kaznovanje zaslužno, presodijo narobe, a vendar moramo dopustiti možnost, da so takšne presoje pravilne. Ne smemo imeti zmotne domneve, da imajo tisti s politično močjo večkrat skoraj prav kot tisti brez nje.

Dodamo lahko, da čeprav to nikoli ne bi smelo biti edina izbira, kadar je izbira med podpiranjem nasilnih zlih režimov ali pa tistih, ki želijo uporabiti nasilje, da bi se ga znebili, neizogibna, bomo odgovorni za oba načina opravičevanja nasilja.

³⁰ Glej Held, *Rights and Goods*.

Če izberemo manj napačno uporabo nasilja, bo to nujno vidik določanja, če je nasilno dejanje, ki ga opravičujemo, moralno upravičeno. Ozek opis samih dejanj, iztrganih iz konteksta, namenov, s katerim so bila izvedena, in njihovega mesta v razvoju ali zaviranju delovanj družbenih gibanj, ne more zagotoviti dobre podlage za ustrezno moralno presojo. Če je nasilje uporabljeno za vzdrževanje zatiranja in izkoriščanja ali pa bo vodilo do spoštovanja človekovih pravic, bo sprejeto različno.

Kar je razvidno iz revolucionarne zgodovine in nasilnih dejanj zunaj političnega sistema, je, da se je različne stopnje nasilja, trpljenje, uničevanje in tiranijo, ki se pojavljajo kot zapoznela posledica dejanj, o katerih je govora, redko ustrezno predvidevalo vnaprej. Poleg tega je težko verodostojno argumentirati, da alternativni, bolj miroljubni načini uveljavljanja priznanih sprememb niso bili na razpolago. Obstaja mnogo oblik izvajanja pritiska, vsiljevanja sprememb in priganjanja celo najbolj izrazitih tiranskih režimov do tega, da se jih preoblikuje, ne da bi s tem pod vprašaj postavili obstoj države.

Sartrova trditev, da »nikakršna milina ne zmore zabrisati posledic nasilja; samo nasilje jih lahko uniči«, ignorira dejstvo, da proces, v katerem *A* zagreši nasilje nad *B* in *B* to »izbriše« tako, da se z nasiljem maščuje *A*, ni nikoli brezhubno odpravljen.³¹ Kar se dejansko zgodi, je bolj podobno temu, da *A* zagreši nasilje nad *B*, *B* zagreši nasilje nad *C* (dedič, predstavnik, simbol, itn. *A*-ja), *D* zagreši nasilje nad *E* (dedič, predstavnik, simbol, itd. *B*-ja) in tako dalje, kjer se ta spirala vse bolj širi. Ko obstoječe vlade vse bolj jasno razumejo stopnje zatiranja, s katerimi lahko brzdajo nasprotnike, ne da bi izzvale vsesplošen upor in ko orodja nasilja postajajo bolj množična ter uničevalna moč in oblike nasilja postajajo vse bolj prefinjene in zahrbtne, postaja zatekanje k nasilju vse bolj nevarno. Občasno lahko morala govori v korist uničenja države. Lahko pa zavračamo katerikoli vidik stanja, v katerem smo – in nobeni moralno odgovorni osebi ne more, upoštevajoč večino dandanašnjih pogojev, pri tem spodleteti – ne da bi pri tem uničili samo državo.

Lahko upravičimo terorizem?

Se ti argumenti glede nasilja, ki sem jih preučila, nanašajo tudi na terorizem? Kot je že bilo govora v tej knjigi, je terorizem včasih definiran kot »sistematična uporaba umora, poškodovanja in uničenja« za ustvarjanje groze in izgube upanja z »vsesplošnimi« napadi, v katerih ni »nobenih razlik«, na podlagi katerih bi lahko izvzeli nedolžne, ki postanejo tarče takšnih napadov.³² Za teroriste je včasih re-

³¹ Sartre, predgovor v delu Fanona *Wretched of the Earth*, str. 21.

³² Paul Wilkinson, »The Laws of War and Terrorism«, str. 310–311. Glej tudi Walzer, *Just and Unjust Wars*, še posebej 12. poglavje.

čeno, da »žrtvujejo vse moralne in humanitarne pomisleke za dosego nekega političnega cilja«. ³³ Kar smo lahko na tem mestu dognali, je, da če terorizem definiramo na takšen način, obstaja možnost, da bomo nezmožni celo zastaviti vprašanje, ali bi lahko bil upravičen. Podobno kot pri nasilju pa bi moralo vprašanje vseeno biti odprte in ne zaprte narave, kot mnogo razglabljanj v tej knjigi to tudi ilustrira. Vsakršna zadovoljiva definicija terorizma mora vsebovati tudi terorizem, ki ga izvaja vlada kot tudi njeni nasprotniki. Če se, kot dajejo vedeti nekatera poročila, na teroristična dejanja »v državah tretjega sveta pogosto gleda kot na plemenita dejanja 'borcev za svobodo'«, bi morali imeti možnost preučiti razloge, ne da bi jih vnaprej izključili že samih po sebi. ³⁴

Robert Young se v članku o terorizmu strinja z večino definicij, ki pravijo, da je terorizem »namenoma zastraševalen«, ampak se ne strinja, da morajo biti teroristični napadi »vsesplošni«. ³⁵ Tarče terorizma so lahko oborožene sile, policija in tisti, ki imajo politično moč in so odgovorni za zatiranje. Čeprav je presenečenje »ključno pri dometu terorizma«, tukaj ne prihaja do protislovja s svarili, da bi se čim bolj zaščitilo nedolžne. ³⁶ Po Youngovem mnenju bi moral biti terorizem skrajno sredstvo in uporabljen le v primeru, ko niso na voljo druga sredstva političnega dejanja. Vseeno verjame, da je kot del ideološkega »programa revolucionarnega boja« lahko upravičen, kot so to lahko nekatere vojne. Nasilja in število žrtev je v primerjavi z vojno veliko manj. Program, ki vključuje teroristična dejanja, bi lahko, po njegovem mnenju, bil edini realen, ki bi kljuboval tistemu terorizmu, ki ga vzpodbuja država sama, in če je namen pravičen in uspeh verjeten, je potemtakem terorizem lahko upravičen. V eni izmed najobširnejših razprav Grant Wardlaw definira politični terorizem kot »sistematično grožnjo nasilja, da bi se zaščitilo politične cilje«. ³⁷ Nameni so lahko različni: primarni učinek je vzbuditi strah, ampak cilji lahko vključujejo popuščanje; pridobiti medijsko izpostavljenost; izzvati zatiranje, ki bi povečalo naklonjenost do cilja; krepiti moralo gibanja, ki stoji za dejanjem; ali povečati poslušnost v gibanju. Tudi en sam takšen incident lahko cilja na dosego več takšnih ciljev hkrati. ³⁸

Amar Ouzegeane, voditelj alžirskega gibanja narodno osvobodilne fronte (FLN), ki se je borilo za alžirsko neodvisnost od Francozov, piše o funkcijah terorizma in o tem, da je »urbani terorizem, naš osvobodilni terorizem, deloval kot varnostni ventil. Dovolil je patriotom, ki jih je zastreprljal neenakovreden boj in so bili razjarjeni zaradi francoske nepravilnosti ..., da so se osvobodili nezavednega psiho-

³³ Wilkinson, *Political Terrorism*, str. 17.

³⁴ Dugard, »International Terrorism«, str. 77.

³⁵ Robert Young, »Revolutionary Terrorism, Crime, and Morality«, str. 288.

³⁶ Ibid., str. 289.

³⁷ Wardlaw, *Political Terrorism* (1982), str. 13.

³⁸ Ibid., str. 41–42.

loškega predsodka, da so lahko ohranili mirne glave, da so lahko spoštovali revolucionarno disciplino«.39

Zanimivo, da zagovorniki terorizma pogosto uporabijo argumente, podobne tistim iz razprav o »pravični vojni«. John Dugard piše, da je »argument držav tretjega sveta osnovan na filozofski tradiciji Zahoda: tistega o 'pravični vojni'«.40 Poudari, da je veliko držav, »vključno z velikimi zahodnimi silami, občasno sodelovalo v terorističnih dejanjih proti civilistom, kar popolnoma zasenči teroristična dejanja, ki so jih izvedla gibanja narodnih osvobodilnih front«.41 Medtem ko prepovedi proti uporabi terorizma v imenu države ostajajo neuveljavljene, »je preveč za pričakovati,« pove, »od držav tretjega sveta, da bi sodelovale pri zatiranju najučinkovitejših sredstev za nasprotovanje terorizmu, ki so na razpolago gibanjem narodne osvoboditve«.42

Mogoče je priti do zaključka, da če lahko upravičimo množično nasilje v vojnah, kar je dvomljivo, potemtakem lahko upravičimo tudi teroristična dejanja, če imajo nekatere značilnosti. Vseeno pa, če je v terorizem, dejansko in ne po definiciji, vključeno nepotrebno ubijanje nedolžnih, ni potem vsaj nič bolj upravičeno, kot je to v vojni, čeprav je lahko razmerje manjše. Dodajmo, da če lahko primerljivo dobre izide dosežemo z veliko manj ubijanja, bi bila alternativa vojni, s katero bi dosegli take rezultate na podlagi dejanj, ki niso sama po sebi nič slabša kot tista, ki se zgodijo v vojni, bolj upravičena.

Skoraj vedno je mogoče nazorno prikazati, da je omejena uporaba terorizma boljša od vojne, manj nasilne alternative terorizma so boljše kot terorizem in da je nenasilen pritisk vedno boljši kot nasilen. Mogoče se lahko poenotimo v tem, da je povzročitev vojne z agresijo, nasilnim zatiranjem, iztrebljanjem, izgonom neželene prebivalstva ali odvzemom za življenje potrebnih sredstev, najhujši zločin nasilja. Če lahko upravičimo uporabo vojne, da preprečimo uspeh tistih, ki jo povzročijo, potem je manjša uporaba terorizma in nasilja prav tako včasih upravičena. Poleg tega pa bolj kot so tirani in mučitelji odvisni od podpore drugih, ki jih spremljajo, boljše so lahko možnosti pri spodkopavanju te podpore z nenasilnimi pritiski. Nasprotniki nasilja ne bi smeli biti primorani žrtvovati svojih življenj; tisti, ki uporabijo nasilje, pa morajo biti pripravljeni tvegati svoja življenja.43 Ogroziti neko življenje v nenasilnem nasprotovanju – če ni tveganje nič večje in so možnosti uspeha in pravičnost namena podobne – je prav gotovo bolj upravičeno.

39 Amar Ouzegane, *Le meilleur combat*, str. 257, naveden v Wardlaw, *Political Terrorism* (1982), str. 41.

40 Dugard, »International Terrorism«, str. 77.

41 Ibid., str. 91.

42 Ibid.

43 Glej Bondurant, *Conquest of Violence*, 6. poglavje.